

LIDSKOPRÁVNÍ PROFESE SOCIÁLNÍ PRÁCE JAKO VÝZNAMNÝ A INSPIRATIVNÍ AKTÉR SOCIÁLNÍ POLITIKY

SOCIAL WORK AS A HUMAN RIGHTS-RELATED PROFESSION AS AN IMPORTANT AND INSPIRATIONAL ACTOR FOR THE FIELD OF SOCIAL POLITICS

René Milfait

***Abstract:** The article introduces social work as a human rights-related profession. It goes from the imparted ethos of the profession based on relevant, most considerable, ethical codes of social workers and their current mission statement. It also refers to all mandates of the profession, its motivation and practical justification, to the quality of provided services, explanation of objectives and viewpoints related to social issues, to education and involvement in creating a more dignified and socially just society and world in connection to the stated objectives, principles, focus and vision of the field of social politics.*

The methodology will be based on combination of analytical, comparative and hermeneutical activities and related to the main methodology of social ethics, i.e. the "see-judge-act" procedure.

The aim of the article is to reflect the intersections of interests and different insights of the main human rights-related tools, their usage and consequences of the different approaches.

From the ethical, as well as the inherent human rights-related point of view, the article offered the measures and criteria of morality regarding the scope and efforts of both abovementioned disciplines and in context of pluralistic society. The affinity of interests in social work and social politics was proven, as well as the necessity to respect their specifics.

The article documents and recommends social work – a human rights-related profession – as an important and inspirational actor for the field of social politics and its formation, as well as for a more humane formation of the life of individuals, society and the world as a whole. It also supports multidisciplinary cooperation for an interdisciplinary effect.

Keywords: Social Work, Human Rights, Social Policy, Human Dignity, Social Justice, Solidarity, Ethics.

Úvod

Étos, výkon profese sociální práce, příprava na ni a její výklad cílů a stanovisek k sociálněpolitickým otázkám zahrnuje realistické pojetí konkrétního jedinečného člověka v síti jeho vztahů i struktury a procesy, které jedince a jeho meziosobní vztahy přesahují a ovlivňují jeho život i soužití celku pluralitní společnosti a světa. Proto je

profese vystavěna na lidskoprávní bázi ve spojitosti s principy sociální spravedlnosti a solidarity. Obor sociální politika taky operuje s hlavními principy lidské důstojnosti, sociální spravedlnosti a solidarity, zdůrazňuje potřebu mravních kvalit jedince i společnosti a chce k nim přispívat. Zabývá se rovněž oblastí sociálních problémů a rizik v souvislosti s jedincem i přesahujícími procesy a strukturami. Etické principy a postoje vzorce sociální spravedlnosti a solidarity odvozované z lidské důstojnosti náleží taky k hlavním nástrojům disciplíny (teologická sociální) etika, jež se zabývá ze své perspektivy strukturami, procesy a většími celky, které přesahují a ovlivňují život jedince, jeho meziosobních vztahů a soužití.

V pluralitní společnosti argumentuje často prostřednictvím lidských práv a jde jí o lidsky důstojné a spravedlivé utváření společnosti a světa. Autor jako teologický etik chce tímto i ocenit deklarovaná zaměření obou uvedených oborových partnerek a poukázat na jejich možný přínos k rozvoji lidskoprávní kultury a humánního utváření společnosti vůbec.

1 Vzájemnost sociální práce a sociální politiky

Proto bude v naznačeném kontextu cílem představit a odůvodnit sociální práci jako lidskoprávní profesi na základě jejího sebesdělení v relevantních zdrojích spojených s étosem a aktuálním programovým prohlášením a pohlédnout na ni jako na určitého aktéra sociální politiky.

Dále bude krátce předloženo pojetí oboru sociální politiky v souvislosti se sebesdělením sociální práce, s vlastními hlavními principy a cíli a zacházením s pojmy z oblasti etiky. Po diskusi bude nabídnuto, jak disciplína etika rozumí hlavně zmiňovaným principům sociální spravedlnosti a solidarity.

2 Metodika

Dojde tak k analytické, srovnávací, syntetické, deduktivní, induktivní a hermeneutické metodické činnosti. Vše bude konáno v souvislosti s hlavní metodikou sociální etiky, tedy trojkrokem vidět – posoudit - jednat, jež bude zahrnovat popis, reflexi, konzistentní dávání do souvislostí, mezioborovost, zhodnocení a návrhy porozumění stěžejním pojmům a jejich používání.

3 Sociální práce a sociální politika pro lidsky důstojnější a sociálně spravedlivější svět

3.1 Sebeředstavení sociální práce jako lidskoprávní profese

Relevantní zástupci profese sociální práce ji prezentují jako profesi, která podporuje sociální změnu, rozvoj a soudržnost, řešení problémů v lidských vztazích i zmocnění a osvobození lidí, aby se zlepšil jejich život ve směru dobrého lidského bytí. Opírá se přitom o teorie lidského chování, své profese, sociálních a humanitních věd i sociální systémy a tím intervnuje na pomezí jedince a prostředí. Fundamentální význam pro ni mají principy lidských práv, sociální spravedlnosti, společenská

zodpovědnost a respekt k rozmanitostem. Zavazuje lidi i struktury, aby se vyrovnávali s výzvami života a zlepšovali blaho (IFSW/IASSW, 2004, 2013)⁵.

O podpoře lidské důstojnosti a lidských práv i o sociální soudržnosti hovoří rovněž Doporučení Rady Evropy o sociálních pracovnících (2001). Principy lidských práv a sociální spravedlnosti představují pro profesní organizace základ všech aktivit (IFSW Europe e. V., 2013). Proto taky odmítají smlouvy, které lidským právům odporují (ÖBDS, 2004)⁶.

Etický kodex sociálních pracovníků ČR (2006) mluví o lidskoprávních dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka a konstatuje, že je „sociální práce založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti“, že „sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých lidí“, že svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi „pomáhá jednotlivcům, jednotlivým skupinám, komunitám a sdružení občanů při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.“

3.1.1 Lidská práva podstatným aspektem étosu, kvality služeb a služby společnosti

Etické vědomí považují sociální pracovníci za základní součást své praxe, způsobilost a závazek eticky informovaně se rozhodovat a jednat za podstatný aspekt kvality služby (IFSW, 2004). Při řešení etických dilemat a stimulaci etické praxe jim má pomoci lidskoprávní způsobilost, protože jejich každodenním úkolem při práci s jedinci, rodinami či skupinami nebo při působení na politické úrovni je konfrontace základních potřeb, rizik a lidských práv i zodpovědnosti. Uznávají, že každý jejich profesní etický kodex implementuje lidská práva do výuky i praxe sociální práce. Chtějí vytrvale potírat různé formy sociální nespravedlnosti, a to i cestou sociálních a politických akcí, rozvojem politiky a vzdělávání (IFSW, 2010). Veřejně mají zastávat uskutečňování práv sociálně poškozených, podněcovat, spoluutvářet politické procesy a mobilizovat pro ně potřebné síly. Tím vším vykonávají sociální pracovníci nenahraditelnou službu demokratické společnosti (DBSH, 1997)⁷.

3.1.2 S dalšími ve směru důstojnějšího a sociálně spravedlivějšího světa

Sociální pracovníci, vzdělavatelé a aktéři sociálního rozvoje dosvědčují denně změny v osobním, sociálním i komunitním životě. Společně usilují o změnu, sociální spravedlnost a univerzální implementaci lidských práv, a to na všech úrovních.

Nejvýznamnější profesní organizace (IFSW, IASSW, ICSW⁸) uznávají ve svém dokumentu *The Global Agenda For Social Work and Social Development: Commitment to Action* (dále jen *Global Agenda*)⁹ vliv minulých i současných politických, ekonomických, kulturních a sociálních poměrů na život lidí a jejich

⁵ IFSW=Mezinárodní federace sociálních pracovníků; IASSW=Mezinárodní asociace vzdělavatelů v sociální práci.

⁶ ÖBDS=Rakouský profesní svaz diplomovaných sociálních pracovníků/pracovnic.

⁷ DBSH=Německý profesní svaz pro sociální práci.

⁸ Nevládní organizace the International Council on Social Welfare reprezentuje organizace z celého světa, které jsou zapojeny do programů podpory sociální spravedlnosti, sociálního rozvoje a péče.

rozdílné důsledky pro globální, národní i lokální společenství. A proto speciálně uznávají, že všechna lidská práva jsou dosažitelná jen pro menšinu světové populace.

Proto se cítí být vázáni hájením nového světového řádu, v němž se uskutečňuje respekt k lidské důstojnosti a lidským právům. Z toho důvodu usilují o takové řízení globální ekonomiky, jež chrání a podporuje sociální spravedlnost a lidská práva, a požadují univerzální implementaci mezinárodních úmluv a dalších nástrojů týkajících se všech nedílných kategorií lidských práv všech lidí, mezi nimiž pak jmenují některé zvláště zranitelné skupiny.

Zavazují se tak k podpoře, ovlivňování a utváření struktur a systémů, které ukazují na hlavní příčiny nerovnosti a útlu. Závazek chtějí naplňovat společně s adresáty svých služeb i s ostatními, kteří sdílejí jejich cíle a úsilí utvářet sociálně spravedlivější a férovější svět. K prioritám svých snah řadí v aktuálním období (2012-2016) prosazování důstojnosti lidí a sociální i ekonomické rovnosti. Přislíbují, že budou podporovat vzdělávání sociálních pracovníků, jež je připraví na etické a informované intervence, a politiku zaměřenou na sociální inkluzi, soudržnost a na dosahování sociálního a ekonomického blaha všech osob, opět včetně těch zvláště zranitelných (Global Agenda, 2012).

V Global Agenda chápané jako programové prohlášení profese se staví sociální pracovníci na globální i lokální úrovni k sociální nerovnosti, míře sociální ochrany a sociálních jistot. Prohlášením chtějí připomínat kořeny sociální práce, které spočívají v respektování, ochraně a zajištění práva každého člověka na důstojné životní podmínky, ve snaze zlepšovat lidské životy i život společnosti jako celku. Taky se jako profese hlásí „k spoluzodpovědnosti za řešení závažných sociálních problémů společnosti v globálním rozměru.“ Tím se dostávají do profesního vzdělávání témata, mezi něž patří i lidská důstojnost, sociální spravedlnost, solidarita apod. Takto pojatá sociální práce se označí za politickou (Levická/Levická, 2013).

3.1.3 Nedílná lidskoprávní báze ve všech mandátech

Sociální pracovníci vykonávají profesi, která patří k těm hlavním, jejichž zaměření jsou úzce spojena s respektováním, ochranou a zajišťováním všech nedílných lidských práv (IFSW, 1994). Z principů výše zmíněného mezinárodního etického kodexu sociálních pracovníků vyvozují zástupci profese závěr, že přijímají podíl na zodpovědnosti stavět se proti všemu porušování lidských práv a odstraňovat jej. Prohlašují dle základní koncepce sociální práce svou profesi za lidskoprávní, přičemž odkazují na princip lidské důstojnosti každého člověka a hlavní cíle spočívající v podporování spravedlivých sociálních struktur, které jsou schopny poskytovat lidem sociální jistotu a rozvoj (IFSW Europe e. V., 2010).

Sociální práce je vázána trojím mandátem, přičemž v každém z nich hrají roli lidská práva, sociální spravedlnost, solidarita a souvislost se sociální politikou: mandátem pomoci, prevence a kontroly vzhledem k společnosti (např. zprostředkování sociálních problémů, jejich příčin a důsledků na individuální i strukturální rovině, zasazování se za solidární společnost zachovávající lidská práva a spravedlivě

⁹ V evropském regionu se rámec spolupráce těchto tří organizací spolu dalšími označuje European Network for Social Action.

rozdělující prostředky) a zaměstnavateli (např. pečlivé plnění svých úkolů dle maxim profesního kodexu i snaha, aby toto naplňovala i organizace, případné rozdílnosti či konflikty řešit dle etického kodexu), vůči implicitním nebo vysloveným požadavkům adresátů pomoci (např. vnímání s reflektovanou a kontrolovanou empatickou náklonností, pozorností a upřímností k osobnosti a nouzi, nezneužití důvěry, posilování vědomí práv i povinností) a s ohledem na vlastní profesi (odborné vědomosti a metody, sociální politika, kolegiální vztahy utvářené upřímností a úctou, étos založený v lidských právech a sociální spravedlnosti, přičemž právě lidská práva jsou pro sociální pracovníky důležitými průvodci v možných konfliktech mezi prvním a druhým mandátem i základem pro nezávislé, kritické posouzení národního i mezinárodního zákonodárství) (AvenirSocial¹⁰, 2010; Staub-Bernasconi, 2008, s. 9; Lob-Hüdepohl, 2007, s. 113).

3.1.4 Lidská práva v odůvodnění, motivaci a vzdělávání

Sociální pracovníci konstatují, že lidská práva pro ně představují regulativní ideu sociální práce, nutné měřítko a orientaci pro konstruktivní jednání, že jsou neoddelitelnou součástí teorie, morálních přesvědčení, étosu, etiky i praxe. Tato práva korespondují se základními lidskými potřebami, které se i jako základní etické požadavky stávají kodifikovanými právními nároky. Snaží se v různých politických systémech a kontextech hájit, podporovat, prosazovat lidská práva a jsou si vědomi toho, že to vše taky záleží na státní i mezinárodní politice v oblasti ekonomiky a sociálního rozvoje. Lidská práva ztělesňují odůvodnění sociální práce a motivaci pro praxi. Proto považují hájení nedílných lidských práv za tak integrální součást profese, že chtějí takto působit, i když to bude mít pro některé z nich v některých systémech závažné negativní důsledky.

Lidská práva mají být pevnou součástí učebních plánů škol. Sociální práce chce respektovat různé místní, kulturní, sociálněpolitické tradice, pokud ale neporušují lidská práva. Cílem lidskoprávního působení v rámci sociální práce je na individuální rovině naplňování lidské důstojnosti (lidská práva jako zásadní podmínky lidsky důstojného života formulují obsahové jádro lidské důstojnosti včetně minimálního standardu ekonomické a sociokulturní výbavy a kompetence, jež někomu jako členovi demokratického právního státu umožňuje samostatně jednat, vést a koncipovat svůj život), na rovině společnosti společenská inkluze, sociální spravedlnost i sociální změny s ohledem na ohrožující sociální struktury a kulturní vzorce a dlouhodobě pak přispívání k lidskoprávní kultuře.

3.1.5 Lidská práva pro výklad cílů a stanoviska k sociálním otázkám

Lidská práva poskytují sociální práci možnost vyložit i své dlouhodobé cíle a zaujímat stanovisko k sociálním otázkám. Z konkretizovaných kroků jak podporovat uskutečňování lidských práv zazní inkluze marginalizovaných, sociálně vyloučených, nemajetných, znevýhodněných, zranitelných lidí, poukazování na bariéry, nerovnosti a nespravedlnosti ve společnosti, mravné jednání s lidmi a zasazování se za změny v procesech a strukturálních podmínkách. Dále uvádějí ochranu zvláště zranitelných

¹⁰ AvenirSocial-sociální práce Švýcarsko=zastupuje zájmy diplomovaných pracovníků profese sociální práce, sociální pedagogiky a výchovy dětí.

lidí, angažmá v sociálních a politických akcích s cílem ovlivňovat sociální politiku, podněty k stabilní společnosti, která neporušuje lidská práva, respekt vůči tradicím, kulturám, morálním postojům a náboženstvím mezi etnickými a společenskými skupinami (pokud ale nejsou v rozporu s lidskými právy člověka) podporu sociální spravedlnosti, prevenci. Čteme i o předpokladu pro naplněné lidské bytí, jenž spočívá ve vzájemně respektujícím uznání druhého, vyvážené spravedlivé kooperaci lidí a ve spravedlivých sociálních strukturách (AvenierSocial; IFSW/IASSW, 2010; IFSW, 2004; IFSW Europe, 2010; AKADEMIKER förbundet SSR¹¹, 2006; Staub-Bernasconi; Lob-Hüdepohl).

3.2 Sebepředstavení sociální politiky

Při snaze vymezit sociální politiku zazní i poznámka, že sociální politika souvisí rovněž s mravními normami, podílí se na „morálním a názorovém klimatu společnosti“ tím, že se zaměřuje na člověka a působí na jeho „hodnotové orientace, názory, postoje a chování“, že se dotýká různých „sociálních vztahů, podmínek a procesů“, základních životních potřeb a podmínek jedinců a skupin, rozvoje jedince i celku a že usiluje o blaho a prospěch člověka, o zajištění a udržení sociální suverenity a sociálního bezpečí, přičemž zmiňuje určité zásady, které jsou ve společnosti obecně přijímány a podle nichž postupuje. Směřuje k sociálně spravedlivé společnosti a k „lidsky důstojnému a společensky přijatelnému životnímu standardu, jeho růstu a zdokonalování.“ Jedná na poli prevence sociálních problémů a rizik, kde působí pomocí systémových i intervenčních sociálních opatření, současně odpovídá na již vzniklé důsledky sociálních rizik a problémů. Hlásí se k sociální spravedlnosti, solidaritě, participaci, subsidiaritě jako k základním principům, které pro ni znamenají ústřední optiku postupu a hodnocení. Ohledně volby daných principů nám připomene, že zde hraje roli filosofické myšlení v kontextu konkrétního regionu (Krebs et al., 2010, s. 18-25, 47-48).

K základním rysům sociální politiky náleží i dlouhodobost, jež je spojena s určitou vizí, koncepcí, programem (Krebs et al., 2010, s. 476, 24). Mezi očekávanými trendy české sociální politiky se kromě jiného uvádí vědecko-technický pokrok spojovaný s potřebou etické a mravní kvality jedinců i s předpokládaným rizikem konfliktů a sociální nestability. Dále je to globalita se svými sociálními důsledky souvisejícími se zvyšující se vzájemnou závislostí jedinců, institucí a systémů i s nutností nalézat společné hodnoty. Následně se jedná o sladěnost subjektivity - spojenou taky s hodnotami - a společenských zájmů.

Zdůrazňuje se etický rozměr transformace, který zahrnuje i myšlení a postoje lidí. Sociální politika se má sama podílet na utváření určitých hodnot a postojů občanů a chce se účastnit procesu proměny či kultivace člověka. Zmíněná kultivace zahrnuje i postoje a hodnoty jedinců a tím i fungování tržní ekonomiky s etickým rámcem. Proto se sociální politika označí za obor, který přispívá k „utváření morálního profilu budoucí společnosti.“ Důležitou roli přitom bude hrát vzdělávání a celospolečenské prevence a řešení nežádoucích sociálních situací. Poukazuje se na potřebu zbavovat sociální politiku podrobenosti ambicím politických stran a naopak politické subjekty

¹¹ Akademikerförbundet SSR=Unie diplomovaných členů profesí sociálních věd a sociální práce Švédska.